

Gurbetçi Dövizleri ve Türkiye

Günümüzde yurtdışında yaşayan gurbetçilerimizin konumu eskiye göre farklılaşmaya başlamış, birikim ve yatırımları nitelik ve nicelik olarak önem kazanmıştır. Gurbetçilerimiz birikimlerinin geçmişten günümüze geldiği nokta ve Türkiye Ekonomisi için potansiyel katkıları, değinilmesi gereken önemli bir konu olarak ön plana çıkmaktadır.

GURBETÇİ DÖVİZLERİNİN TARİHİ

Dünya savaşları ve büyük ekonomik buhran sonrası dönemde Avrupa, yeniden yapılanma ve sanayileşme sürecine girmiştir. Bu süreçte sermaye birikimi ve emek yoğun iş kolları hızla gelişirken, işgücü ihtiyacı baş göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin demografik yapısı ve mevcut ekonomik durumun oluşturduğu işgücü fazlalığı, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yurtdışına işgücü göçünü tetiklemiştir. Bu kapsamda yurtdışına gönderilen işçilerin yıllar itibariyle sayısal gelişimi Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1: Yurtdışına Gönderilen İşçilerin Yıllar İtibariyle Sayısal Gelişimi

Yıllar	Giden İşçi Sayısı	Yıllar	Giden İşçi Sayısı
1961	1.476	1971	88.444
1962	11.185	1972	85.229
1963	30.328	1973	135.820
1964	66.186	1974	20.211
1965	51.520	1975	4.419
1966	34.410	1976	10.558
1967	8.947	1977	19.084
1968	43.204	1978	18.582
1969	103.975	1979	23.630
1970	129.575	1980	28.503

KAYNAK: Artukoğlu, 2005.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere bazı yıllardaki düşüslere rağmen giden işçi sayısı genelde artan bir eğilim izlemiştir. Yabancı ülkelerde çalışan bu işçilerimizin tasarrufları Türkiye için önemli bir döviz kaynağı haline gelmiştir. Bu kaynak devlet tarafından da fark edilmiş ve Türkiye'den işgücü göçü devletin organize ettiği bir eylem haline gelerek Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yerini almıştır. (Artukoğlu, 2005).

Avrupa'ya Türk işgücü akımı 1970'lerden itibaren şekil değiştirerek kalıcı hale dönüşmüştür. İlk dönemlerde işçiler gelirlerinin büyük bölümünü Türkiye'ye gönderirken sonraki yıllarda işçilerin yerleşik bir toplum haline dönüşmesi gelirlerinin büyük bir kısmının işçilerin bulunduğu ülkede kalmasına sebep olmuştur. (Artukoğlu, 2005) Bu faktöre rağmen uzun yıllar Türkiye'ye gelen işçi dövizinde bir azalma olmaması, Türkiye'den işgücü göçünün sürekliliğine bağlanabilir. Ne var ki, son yıllarda hem işgücü göçünde azalma, hem yurtdışında

doğup büyüyen ikinci ve sonraki kuşak gurbetçilerin yaşadıkları ülkeleri benimsemeleri ve yatırımlarını burada yapmaları, Türkiye'ye gelen döviz miktarını azaltmıştır. Bu azalışı etkileyen başka bir faktör ise, sonu yatırımcılar için hüsrana biten "İşçi şirketleri ve Köy Kalkınma Kooperatifleri"dir:

"Yurtdışındaki işçilerimizin tasarruf potansiyelinin yüksek olması ve ülkemize yatırım yapma istekleri sonucunda 1960'lı yılların ortalarından itibaren "Türk Modeli" olarak da adlandırılan işçi şirketleri kurulmaya başlanmış olup aynı dönemde kurulmaya başlanan köy kalkınma kooperatiflerinin sayısı da hızla artmıştır. Ancak bu iki oluşum pek de istenildiği gibi meyve vermemiştir ve vatandaşlarımız büyük kayıplara uğramıştır." (Artukoğlu, 2005)

Daha sonraki dönemde ise sayıları 70'e ulaşan çok ortaklı şirketler, "memleketi kalkındırma" adına para toplamış ve yaptıkları hantal yatırımları, yaşanan krizlere karşı koruyamamışlardır. Bu dönemde işçilerin dövizlerini en iyi değerlendirebildikleri ve Türkiye Ekonomisine en fazla katkıyı sağladıkları

araç Merkez Bankası'ndaki işçi döviz hesapları olmuştur:

"TCMB nezdindeki işçi döviz hesapları o dönemde (1970'ler ve 1980'ler) ülkemizin içinde bulunduğu döviz darboğazının aşılmasına katkıda bulunma ve yurtdışındaki işçilerimizin çalıştıkları ülkelerin bankalarında yoğun olarak bulunan tasarruflarının yurda çekilerek güvenli bir şekilde değerlendirilmesine olanak sağlama amacıyla açılmaya başlanmıştır. Zaman içinde yüksek rakamlara ulaşan işçi döviz hesaplarının bakiyesi 2004 yılı sonu itibarıyla TCMB brüt döviz rezervlerinin % 51,72'sini oluşturmaktadır." (Artukoğlu, 2005)

Türkiye'nin elde ettiği işçi döviz girdileri, özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda dış ticaret açığının önemli bir kısmını karşılamıştır. (Artukoğlu, 2005) Bu kapsamda işçi gelirlerinin yıllara göre dağılımı ve dış ticaret açığını karşılama oranları milyon USD cinsinden Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2: İşçi Gelirlerinin Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesini Karşılama Oranları

YILLAR	İHRACAT (FOB)	İTHALAT (CIF)	DIŞ TİCARET DENGESİ	İŞÇİ GELİRLERİ	IG / DTD KARŞILAMA ORANI (%)
1964	411,0	537,0	-126,0	8,1	6
1965	464,0	572,0	-108,0	69,8	65
1966	490,0	718,0	-228,0	115,3	51
1967	523,0	685,0	-162,0	93,0	57
1968	496,0	764,0	-268,0	107,3	40
1969	537,0	801,0	-264,0	140,6	53
1970	588,0	948,0	-360,0	273,0	76
1971	677,0	1.171,0	-494,0	471,4	95
1972	885,0	1.563,0	-678,0	740,0	109
1973	1.317,0	2.086,0	-769,0	1.183,0	154
1974	1.532,0	3.777,0	-2.245,0	1.425,0	63
1975	1.401,0	4.738,0	-3.337,0	1.312,0	39
1976	1.960,0	5.129,0	-3.169,0	982,0	31
1977	1.753,0	5.797,0	-4.044,0	930,0	23
1978	2.288,0	4.599,0	-2.311,0	983,0	43

YILLAR	İHRACAT (FOB)	İTHALAT (CIF)	DIŞ TİCARET DENGESİ	İŞÇİ GELİRLERİ	IG / DTD KARŞILAMA ORANI (%)
1979	2.261,0	5.069,0	-2.808,0	1.694,0	60
1980	2.910,0	7.909,0	-4.999,0	2.071,0	41
1981	4.703,0	8.933,0	-4.230,0	2.490,0	59
1982	5.746,0	8.843,0	-3.097,0	2.140,0	69
1983	5.728,0	9.235,0	-3.507,0	1.513,0	43
1984	7.134,0	10.757,0	-3.623,0	1.807,0	50
1985	7.959,0	11.344,0	-3.385,0	1.714,0	51
1986	7.457,0	11.105,0	-3.648,0	1.634,0	45
1987	10.190,0	14.158,0	-3.968,0	2.021,0	51
1988	11.662,0	14.335,0	-2.673,0	1.776,0	66
1989	11.625,0	15.792,0	-4.167,0	3.040,0	73
1990	12.959,0	22.302,0	-9.343,0	3.246,0	35
1991	13.593,0	21.047,0	-7.454,0	2.819,0	38
1992	14.715,0	22.871,0	-8.156,0	3.008,0	37
1993	15.345,0	29.428,0	-14.083,0	2.919,0	21
1994	18.106,0	23.270,0	-5.164,0	2.627,0	51
1995	21.636,0	35.709,0	-14.073,0	3.327,0	24
1996	23.225,0	43.627,0	-20.402,0	3.542,0	17
1997	26.261,0	48.559,0	-22.298,0	4.197,0	19
1998	26.973,0	45.922,0	-18.949,0	5.356,0	28
1999	26.587,0	40.671,0	-14.084,0	4.529,0	32
2000	27.775,0	54.503,0	-26.728,0	4.560,0	17
2001	31.334,0	41.399,0	-10.065,0	2.786,0	28
2002	36.059,0	51.554,0	-15.495,0	1.936,0	12
2003	47.068,0	68.808,0	-21.740,0	729,0	3

KAYNAK: Artukoğlu, 2005.

GURBETÇİ DÖVİZLERİNİ KAZANMAK İÇİN YÖNTEM ÖNERİLERİ

Görüldüğü üzere yurtdışı kaynaklı dövizler merkez bankası hesaplarında Türk ekonomisi için önemli girdiler oluştururken bunun haricindeki gerek işçi şirketleri gerek köy kalkınma kooperatifleri gibi yatırım araçları ne yazık ki hem yatırım sahipleri hem de Türk ekonomisi için olumlu sonuç getirememiştir. Öte yandan, Merkez Bankası'ndaki hesaplarda tutulan dövizlerin miktarı ve uzun vadeli yatırım aracı olarak kullanılmaması göz önünde bulundurulduğunda bu sistemin çok da verimli olmadığı ortaya çıkmaktadır:

İşçi dövizlerinin değerlendirilmesinde hem tasarruf sahiplerine hem de Türk Ekonomisi'ne katkı sağlayacak çözüm yöntemlerinin gerekliliği aşikârdır. Buraya kadar bahsettiğimiz örnekler göz önüne alındığında, Merkez Bankası'ndaki tasarrufların

nispeten faydalı da olsa miktar olarak azaltılması gerektiği sonucuna varabiliriz. İşçi şirketleri ve çok ortaklı şirketlerin ise geçmişte hangi sebeplerden başarısız olduğu incelenip, günümüz şartlarında gurbetçilerin Türkiye'de yatırım yapmaya nasıl teşvik edilebileceği araştırılmalıdır. Bu aşamada gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerde "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları"nın ülkeye çekme amacıyla kurulmuş olan "Yatırım Promosyon Ajansları"nın uyguladığı tekniklerin incelenmesi, Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ile Kalkınma Ajansları ve bünyelerindeki Yatırım Destek Ofislerinin koordineli çalışarak gurbetçi yatırımlarını ülkeye çekmeye yönelik çalışma yöntemlerini belirlemesine ışık tutabilir.

Yatırım promosyon ajanslarının kullandıkları yöntem ve teknikler dört ana başlık altında toplanabilir (Aktürk, 2005):

İmaj Geliştirme Faaliyetleri

- Genel finans medyasına reklam verilmesi,
- Yatırım toplantılarına katılım,
- Endüstri veya sektörlerle ilgili spesifik medya organlarına reklam verilmesi,
- Yatırıma kaynaklık eden ülke ile yatırım yapılan ülkeler arasındaki yatırımlarla ilgili genel görevlerin yerine getirilmesi,
- Yatırım fırsatları ile ilgili olarak genel bilgilendirici seminerler verilmesi,

Yatırım Oluşturma Faaliyetleri

- Doğrudan posta ile veya telefonla yatırımcılara ulaşarak pazarlama kampanyaları düzenlenmesi,
- Yatırıma kaynaklık eden ülkeler ile yatırım yapılan ülkeler arasında veya tam tersi, endüstrilerdeki veya spesifik sektörlerdeki yatırım ile ilgili özel görevi bulunan birimlerle ilişkilerin yürütülmesi
- Endüstrilerle veya sektörlerle ilgili spesifik bilgi seminerleri düzenlenmesi,
- Firma bazlı araştırmalarda satış sunumları yaparak yatırımcıların ülkeye yatırım yapmak için ikna edilmesi,

Yatırımcılara Hizmet Sunumu

- Yatırımları tavsiye edici hizmetlerle desteklenmesi,
- Uygulama ve izin sürecinin hızlandırılması
- Yatırım sonrası hizmetlerin sağlanması,

Politik Süreçte Destek

- Politik sorumluluklarla ilgili görevlere katılımın gerçekleştirilmesi,
- Lobicilik faaliyetlerinin geliştirilmesi,
- Kanun taslağı hazırlanması veya politik önerilerde bulunulması,

- Yatırımcıların düşüncelerinin rapor edilmesidir.

“Bu promosyon teknikleri genelde farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Dolayısıyla ülkeler hangi konularda eksiklikleri olduklarını düşünüyorlarsa o konu ile ilgili teknikleri uygulama yoluna gitmektedirler.” (Aktürk, 2005)

Aynı şekilde bir ülke içerisindeki farklı bölgeler de, buradaki teknikleri, yerelde o bölgenin ihtiyacına göre farklı olarak uygulayabilirler. Hedef grup açısından bakıldığında ise bahsedilen teknikler genel olarak Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları için geçerli olmakla beraber, gurbetçileri hedef aldığı daha etkili olabileceği söylenebilir. Bunun birincil sebebi, gurbetçilerin diğer yabancı yatırımcılara göre Türkiye hakkında daha fazla bilgiye sahip olmalarıdır. Her ne kadar bazı gurbetçilerin zihninde geçmişte sonu hüsrarla biten Türkiye yatırımlarının oluşturduğu negatif bir imaj yer etmiş olsa da bu olumsuzlukları gidermek için Türkiye ve Türk Ekonomisi’ndeki güncel gelişme ve değişmelerin tanıtımının yapılması gerekmektedir. İkinci bir avantaj ise gurbetçilerin özellikle yerel bölgelerde kendi memleketlerine yatırım yapma konusunda ikna edilebilme ihtimalinin diğer yabancılara göre daha fazla oluşudur. Nitekim geçmiş yıllarda aynı yöreden gurbetçilerin oluşturduğu bazı işçi şirketleri bu durumun geçmişte de gözlenebildiğini gözler önüne sermektedir:

“Türkiye’de aynı bölgeden yurt dışına giden işçilerce kurulan anonim ortaklıklar, önceleri genellikle "hemşeri şirketi" olarak adlandırılmaktaydı. Ekleyelim ki, aslında yöresel tasarrufları ortak yatırımlara yöneltmeyi amaçlayan "bölgesel kalkınma şirketi" (bölgesel kalkınma ortaklığı) kavramı da, ortaklarının coğrafi ya da mülkî kökeni itibarıyla "hemşeri

şirketi" kavramı ile eşanlamlıdır" (Türk, 1981)

Buradaki ilginç nokta, "Yerel Kalkınma" amacının kısmen de olsa geçmişte gurbetçi yatırımları ile hayata geçirilmesi amacının benimsenmiş olmasıdır. Bu aynı zamanda günümüzde olabilecek tekil ya da ortaklık formunda bölgesel gurbetçi yatırımlarının bölgesel gelişmeye katkısının olacağını gösteren bir örnektir. Ayrıca bireysel yatırımlar için farklı destek yöntemleri de önerilebilir:

"Doğrudan (üretken alanlara yatırım yapacak) yabancı sermayenin ülkemize gelmesini sağlamak amacıyla oluşturulabilecek risk ortaklığı sistemi için, Türkiye Kalkınma Bankası aracılığıyla ülkemizde yatırım yapacak şirketlerin sermayelerine belli oranlarda ortak olunabilir ve bu ortaklıkları teşvik için yatırım kredisi imkânları tasarlanabilir." (Şahinkaya, 2002)

SONUÇ

Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında Merkez Bankası'ndaki döviz miktarında büyük bir azalma olduğu, gurbetçilerin yaptığı yatırımlarda ise (özellikle yerelde) gayrimenkulün ötesine geçmeyen

katma değer ve istihdam sağlamayan hantal yatırımlar dışında kayda değer yatırımlarının olmadığı görülmektedir. Bunun aksine gurbetçilerin yaşadığı ülkelerde, özellikle son yıllarda artan bir ivme ile yatırımlarının sayısı olarak arttığı ve mevcut yatırımlarını büyüttükleri gözlenmektedir. Bu durum Türkiye ve Türk ekonomisi için büyük bir fırsatın kaçırılması olarak yorumlanabilir. Uygun yöntem ve zeminlerin oluşturularak ilk etapta küçük ölçeklerde veya ortak girişimlerle dahi olsa gurbetçilerimizin yatırımlarının ülkemize özellikle de yerelde sermaye eksikliği çeken ve istihdam sorununun ön plana çıktığı bölgelere çekilmesi gerekmektedir. Bu konuda Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtma Ajansı ile Kalkınma Ajansları başta olmak üzere kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve hatta gurbetçilerle bağı olan vatandaşlarımıza büyük görevler düşmektedir. Gurbetçi dövizlerinin yeniden ülkemizin kalkınma katalizörlerinden biri olması dileğiyle...

KALKINMA AJANSI
DEVELOPMENT AGENCY

FIRAT KALKINMA AJANSI GURBETÇİ DÖVİZ ve YATIRIMLARINI ÇEKME KONUSUNDA NASIL DESTEK VEREBİLİR?

Fırat Kalkınma Ajansı, sorumlu olduğu dört ilde (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Yatırım Destek Ofisleri (YDO) kuracaktır. YDO'lar, ajans bünyesinde iş ve yatırım ortamının yerli ve yabancı yatırımcılara tanıtımı ve teşvikiyle ilgilenen birimlerdir. YDO'ların görev ve yetkileri kısaca şunlardır:

- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölgede yatırımcıların karşılaşılabilecekleri engel ve sorunları tespit ederek sorunların çözümü konusunda ilgili merciler nezdinde girişimde bulunmak,
- Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği halinde bölgede yatırım destek ve tanıtım stratejisini belirlemek ve uygulamak,
- Bölgede kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör kuruluşlarınca uluslararası düzeyde yürütülen yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini koordine etmek ve desteklemek,
- Görev alanına giren konularda basılı ve elektronik yayınlar çıkarmak ve bu tür yayınları desteklemek,
- Birimle ilgili görev ve faaliyetler kapsamında ilgili yerel, ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği ve kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak
- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek,
- Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğinin dördüncü bölümünde yer alan maddelere uygun olarak yatırımcıların başvurularını kabul ve takip etmek,
- Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelikte yer alan maddelere ve Yönetim Kurulu kararlarına uygun olarak yatırımcıların başvuruları üzerinde ön inceleme yapmak,
- Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelikte yer alan maddelere ve Yönetim Kurulu kararlarına uygun olarak, yatırımcıların izin ve/veya ruhsat işlemlerini yahut diğer idari iş ve işlemleri, ilgili makam veya makamlara intikal ettirmek ve gerekli takip işlemlerini yapmak.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Artukoğlu, Oğuzhan Sökmen. “Yurtdışı İşçi Tasarruflarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Banka Sistemi ve Türkiye ekonomisi Üzerine Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005.

Aktürk, Levent Necmi. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekmede Yatırım Promosyon Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Zonguldak, 2005.

Şahinkaya, Serdar. “Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası’ndan Türkiye Kalkınma Bankası’na: 1975-2001 Döneminde Kurumsal Yapıdaki Temel Dönüşümler Üzerine Düşünceler ve Bazı Öneriler”, ODTÜ Ekonomi Kongresi VI Bildirisi, Ankara, 2002. <http://www.econ.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P139.pdf>, Erişim: 20.07.2010.

Türk, Hikmet Sami. “Halk Şirketi ve İşçi Şirketi Kavramları”, ‘Türkiye'nin Sanayileşmesinde Halk ve İşçi Şirketlerinin Rolü ve Geleceği’ konulu Desiyab 2. Sempozyumu Bildirisi, Ankara, 1981. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/305/2889.pdf> , Erişim: 19.07.2010.

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN

FIRAT KALKINMA AJANSI
Ferhadiye Mh. İl Genel Meclisi Binası, Kat:2 Malatya
Tel.: 0422 324 30 93 Faks: 0422 324 30 92
Web: www.fka.org.tr , e-mail: info@fka.org.tr